

УДК 343.847-053.6

КОВАЛЕНКО Валентин*

доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України

м. Київ, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0783-2833>

Концептуалізація пробації щодо неповнолітніх в умовах реформування пенітенціарної системи України

Рец. на кн.: Гусак А. П. Пробація щодо неповнолітніх в Україні : монографія.

Київ : 7БЦ, 2024. 428 с.

Українське суспільство постало перед серйозною проблемою поширення випадків жорстокості й агресивності в дитячому середовищі, що негативно позначається на безпеці й стабільності громади, а також на рівні злочинності неповнолітніх. Тому нагальною є необхідність вжиття ефективних заходів запобігання протиправним діям і контролю за неповнолітніми. Превентивні програми, спрямовані на соціальну реабілітацію та підтримку молоді, а також удосконалення системи освіти та виховання можуть стати ключовими чинниками у розв'язанні такої соціальної проблеми в умовах воєнного стану.

Модернізація сучасної системи пробації знаходиться в центрі уваги у зв'язку з невинними змінами в законодавстві й еволюцією пенітенціарної системи, розвиток якої спрямований на створення ефективного механізму контролю, спостереження та реабілітації неповнолітніх злочинців. У цьому контексті важливим є наукове обґрунтування, яке матиме за основу міжгалузеві дослідження (кримінально-виконавчі, кримінологічні, соціальні, психологічні тощо) і дасть змогу розробити ефективні й індивідуалізовані методики превентивних заходів. Під впливом суспільних змін і новацій у правовій сфері пробація неповнолітніх стає стратегічно важливим аспектом кримінально-виконавчої політики. Зміни в законодавстві визначають нові принципи та вимоги діяльності пробаційної служби, права й обов'язки

персоналу органів пробації, стандарти роботи з неповнолітніми, які вчинили кримінальні правопорушення, а також процедури взаємодії з іншими структурами правосуддя та соціального обслуговування. Оптимізація превентивних заходів у контексті пробації щодо неповнолітніх охоплює також аналіз і вдосконалення програм ресоціалізації, підтримки та нагляду. Застосування інноваційних методів і технологій для моніторингу поведінки неповнолітніх сприяє вдосконаленню системи пробації та запобігання рецидиву. Індивідуалізація підходів до неповнолітніх передбачає вивчення та врахування унікальних характеристик кожної особи, яка перебуває під пробаційним наглядом, що набувають ключового значення у взаємодії з неповнолітніми з метою максималізації впливу на їхню негативну поведінку. Використання інноваційних технологій у пробації щодо неповнолітніх надає системі гнучкості, прозорості й ефективності, сприяючи досягненню високих результатів у виправленні та реабілітації.

В умовах воєнного стану розвиток системи пробаційних заходів щодо неповнолітніх не тільки допомагає знизити ризик рецидиву, а й сприяє формуванню безпечного та стабільного суспільства, у якому кожен громадянин може відчувати захищеність і впевненість у своєму майбутньому. Отже, розвиток сучасної системи пробації для неповнолітніх злочинців потребує

Історія рецензії:

Отримано: 27.02.2025

Переглянуто: 10.03.2025

Прийнято: 11.04.2025

Рекомендоване посилання:

Коваленко В. Концептуалізація пробації щодо неповнолітніх в умовах реформування пенітенціарної системи України : рец. на кн. Гусак А. П. «Пробація щодо неповнолітніх в Україні». *Філософські та методологічні проблеми права*. 2025. № 1 (29). С. 118–120.

*Відповідальний автор

© Коваленко В., 2025

комплексного підходу, наукового обґрунтування та постійного вдосконалення превентивних заходів, щоб забезпечити ефективну соціальну адаптацію та уникнення втягнення дітей у кримінальну діяльність.

Монографія А. П. Гусака є першою в Україні науковою працею, у якій з позиції системного підходу розроблено комплекс кримінологічних і кримінально-виконавчих заходів забезпечення безпеки суспільства шляхом виправлення засуджених, запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинувачених, з метою прийняття судом рішення про міру їхньої відповідальності. На підставі здійсненого дослідження запропоновано низку концептуальних положень, висновків і пропозицій, що мають практичне значення не лише для кримінології та кримінально-виконавчого права, а й для практичної діяльності інституцій сектору безпеки та громадськості, зокрема:

розроблено концептуальні засади пробації щодо неповнолітніх як ефективного й важливого інструменту гарантування безпеки суспільства, ключового і стратегічного напрямку вдосконалення правосуддя, а також складової системи ювенальної юстиції, яка наділена правовими, організаційними, інформаційно-аналітичними, прогностичними та іншими функціями, спрямованими на процес соціальної реабілітації та ресоціалізації осіб віком від 12-ти до 18 років, з огляду на їхні вікові та психологічні особливості, рівень розвитку та соціально-психологічний стан, запровадження апробованих позитивних пробаційних програм, на протидію покаранню, пов'язаному з обмеженням волі;

визначено параметри імплементації ефективних світових пробаційних моделей щодо неповнолітніх і зарубіжного досвіду правового регулювання та здійснення пробації щодо неповнолітніх, зокрема визнано перспективним для впровадження в національну пенітенціарну практику таких інструментів: моніторинг ефективності пробаційної системи (Велика Британія, Японія); координація виконання кримінальних покарань і примусових робіт (Естонія, Латвія); взаємодія персоналу органів пробації з виховними установами (Данія, Фінляндія); примирення в системі «жертва–злочинець»; кадрове забезпечення – підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації персоналу для реалізації пробаційних програм (Німеччина, США); формування та реалізація комплексних цільових програм, спрямованих на зниження рівня злочинності неповнолітніх і створення безпечного середовища (Австрія, Велика Британія, Італія, Норвегія, Португалія, Франція, ФРН, Швеція, Швейцарія, Японія);

запропоновано стратегічні пріоритети вдосконалення законодавчої та відомчої (міжвідомчої) регламентації інституту пробації щодо неповнолітніх в Україні з унормуванням (закріпленням,

коригуванням): прав й обов'язків неповнолітніх, які перебувають на випробувальному терміні; переліку виховних заходів, які можуть бути застосовані в межах ювенальної пробації, і не пов'язані з позбавленням волі; форм взаємодії органів пробації з правоохоронними органами, судами, соціальними службами, громадськістю; процедури пробаційного контролю щодо забезпечення моніторингових функцій органів пробації; гарантій захисту прав неповнолітніх, які перебувають під пробацією; відповідальності неповнолітніх і передбачення санкцій за порушення умов пробації; важелів запобігання корупції та зловживанням у системі пробації;

розроблено пріоритетні напрями застосування інституту пробації в запобіганні правопорушенням неповнолітніх із розробленням проєктів змін і доповнень до законодавства: конкретизація обов'язків, які покладають на неповнолітніх під час перебування на випробувальному терміні; закріплення переліку виховних заходів, які можуть бути застосовані в межах ювенальної пробації, і не включають позбавлення волі; закріплення критеріїв оцінювання ефективності пробаційного нагляду, реалізації програм нагляду та реабілітації; унормування процедури пробаційного контролю; захист прав неповнолітніх, які перебувають під пробацією, і гарантування принципу справедливості пробаційного нагляду; закріплення відповідальності неповнолітніх та передбачення санкцій за порушення умов пробації; запобігання корупції та зловживанням у системі пробації;

науково доведено доцільність запровадження в практику органів пробації проактивних методик роботи з неповнолітніми, з огляду на розроблений проєкт пробаційної програми «Формування правової культури та свідомості», що ґрунтується на освітніх і психологічних підходах до зміни переконань і поведінки й спрямований на реабілітацію, соціальну адаптацію неповнолітніх шляхом підвищення правової свідомості та розвитку правової культури, а також внесення змін та доповнень до низки пробаційних програм («Зміна прокримінального мислення», «Подолання агресивної поведінки», «Попередження вживання психоактивних речовин», «Формування життєвих навичок»);

сформульовано наукове бачення порядку виконання покарання у формі пробаційного нагляду щодо неповнолітніх, що охоплює: оцінку ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення особами, які вчинили кримінальні правопорушення віком 14–17 років (захисні фактори, криміногенна потреба, фактори ризику); проведення моніторингу щодо стану застосування покарання у формі пробаційного нагляду; виконання неповнолітніми засудженими покладених на них обов'язків.

Багатоаспектний і комплексний характер проведеного дослідження, значення результатів

цієї роботи для зміцнення Української держави, нагальність питання протидії злочинності в реаліях сьогодення дають змогу віднести зазначену працю до переліку цікавих наукових робіт з обраної проблематики, роблять її своєчасною та актуальною в юриспруденції. Викладення матеріалу ґрунтується на глибокому системному аналізі нормативно-правових актів, спеціальної наукової літератури, а висновки – на вітчизняному й зарубіжному законодавстві, кримінологічній та кримінально-виконавчій доктринах, судовій практиці й можуть бути використані в діяльності органів державної влади.

Монографія «Пробація щодо неповнолітніх в Україні» вирізняється ґрунтовністю правового

аналізу, виваженістю та коректністю наукової полеміки, умілим добором матеріалу. Результати запропонованого дослідження слугуватимуть поштовхом до подальшого ефективнішого розв'язання проблем пробації, активізації запобігання злочинності неповнолітніх, поглибленню міжвідомчої та міжнародної співпраці за цими напрямками, а також актуалізують запровадження в наукову діяльність й освітній процес позитивного досвіду. Праця буде корисною для науковців, викладачів, аспірантів і студентів закладів вищої освіти юридичного профілю, практичних працівників органів кримінальної юстиції, фахівців органів державної влади, суддів та всіх тих, хто цікавиться проблемами боротьби зі злочинністю.

KOVALENKO Valentyn

Doctor of Law, Professor, Corresponding Member of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine

Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0783-2833>

Conceptualization of Probation for Minors in the Context of Reforming the Penitentiary System of Ukraine

*Review of the book: Husak A. Probation for minors in Ukraine: a monograph.
Kyiv: 7BTs, 2024. 428 p.*